

Чорновол Галина Василівна

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ФАХІВЦЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Описано роль компетентнісного підходу до формування особистості майбутніх фахівців; запропоновано орієнтовні варіанти завдань з використанням термінології на заняттях з української мови за професійним спрямуванням для формування професійної мовної особистості.

Ключові слова: компетентнісний підхід, термінологія, українська мова за професійним спрямуванням, мовна особистість.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна освітня система вищої школи постійно удосконалюється і оновлюється. Глобалізація світового простору вимагає від майбутнього фахівця динаміки знань, умінь і навичок. До пріоритетних завдань підготовки спеціалістів різних напрямків є активне формування їхньої мовної фахової компетенції. Одним з основних показників професійної майстерності особистості є усвідомлене володіння відповідною галузевою термінологією.

Тому особливій актуальності нині набуває компетентнісний підхід до формування особистості фахівця. Неодмінною запорукою успішного кар'єрного зростання сьогодні є така сукупність професійних і особистісних якостей, які дозволяють фахівцю успішно конкурувати на ринку праці.

Пропонований курс на гуманізацію і гуманітаризацію освіти вимагає підвищеної уваги до формування гармонійно розвиненої особистості. У процесі здобуття вищої освіти студенти здобувають і закріплюють загальні (наприклад, здатність встановлювати і підтримувати контакт) та професійні (наприклад, свідоме володіння фаховою термінологією) компетентності. Саме на застосуванні компетентнісного підходу для формування високопрофесійної мовної особистості ми й хотіли б акцентувати свою увагу.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Питання компетентнісного підходу у навчанні розглядають такі вчені як В. В. Серіков, О. В. Овчарук, І. О. Зимня, Г. К. Селевко,

Л. В. Курносенко, О. І. Пометун, В. В. Ягупов, В. І. Свистун,
О. В. Часнікова.

Проблема формування мовної компетенції особистості через володіння галузевою термінологією у процесі підготовки фахівця привертає увагу багатьох дослідників (М. С. Вашуленка, С. О. Карамана, Л. І. Мацько, Г. Т. Шелехової, Л. М. Паламар, М. І. Пентилюк, Л. В. Скуратівського, Е. І. Огар, Н. В. Артикуци, Н. М. Костиці, Н. В. Місник, В. В. Шляхової та інші).

Однак дослідження, у яких описується специфіка роботи з галузевою термінологією у межах компетентнісного підходу, потребують уточнення і доповнення. Тому вважаємо розгляд цього питання доцільним та актуальним.

Ціль статті – розробка і опис варіантів завдань на основі компетентнісного підходу, що дозволяє підвищувати рівень загальних і професійних компетентностей студентами на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Процес підготовки фахівців різних напрямків в сучасній вищій школі є надзвичайно гнучким, зазнає постійних змін. Входження України до європейського освітнього простору вимагає від професіонала наявності цілого ряду особистісних характеристик, що дозволять йому вільно конкурувати на ринку праці. Фактично, сучасний фахівець повинен мати специфічний світогляд і мислення, яке відповідає викликам сьогодення, тобто бути готовим до постійного оновлення власних знань, підвищення кваліфікації тощо. У зв'язку з цим дослідники ведуть мову про компетентність особистості.

Поняття компетентності у науковій літературі пояснюється таким чином: «Компетентність формується, розвивається і проявляється у процесі конкретної діяльності, а не абстрактної. У зв'язку з цим можна наголошувати, що компетентність – це вміння та культура здійснювати певну діяльність» [5; 6].

Своє бачення компетентності дає Л. В. Курносенко: «Поняття «компетентність» може наповнюватися різним змістом, але завжди воно визначається успішним результатом виконання поставлених перед індивідом завдань і тісно пов'язано із ціннісними орієнтаціями людини» [2].

В. В. Ягупов розкриває суть компетентності так: «Компетентність – це, на нашу думку, всебічна підготовленість (теоретична, практична, особистісна, психологічна тощо) випускника ВНЗ до здійснення професійної діяльності і наявність для цього у нього професійно важливих якостей і здібностей» [6, с. 285].

Фактично, нині ми спостерігаємо відхід від моделі отримання освіти як набору певних знань, умінь і навичок. На перше місце

виходить здатність спеціаліста найбільш якісно використати набутий досвід і постійне прагнення до саморозвитку.

Як зауважує О. В. Часнікова, «В умовах компетентнісного підходу здебільшого акцентують увагу на результаті навчання; при цьому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері» [4].

В сучасній науці існує багато класифікацій компетентностей. В найбільш загальному вигляді це має такий вигляд: сьогодні спеціаліст має володіти трьома видами компетентностей:

А) професійні компетентності – уміння використовувати знання, уміння, навички у конкретних умовах, досягаючи при цьому максимального результату;

Б) міжкультурні компетентності – здатність успішно спілкуватися з представниками інших культур та етносів;

В) комунікативні компетентності – можливість встановлювати і підтримувати необхідний контакт з іншими людьми, певна сукупність особистісних характеристик, що здатні забезпечувати ефективне спілкування. Цей тип передбачає здатність швидко змінювати коло спілкування, бути зрозумілим для партнера(-ів).

Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у вищій школі вимагає від викладача у першу чергу використання на заняттях видів робіт, які б дозволяли виробляти у студентів уміння створювати зв'язні висловлювання, свідомо і з повним розумінням застосовувати фахові терміни і легко знаходити спільну мову з колегами.

Важливим у цьому сенсі є формування у студентів професійно-термінологічної компетенції, адже достатньо високий рівень володіння фаховою термінологією є однією з основних передумов професійної діяльності високого рівня. Курс «Українська мова за професійним спрямуванням», що викладається у вищій школі, містить змістовий модуль «Наукова комунікація».

У процесі його опрацювання майбутні фахівці повинні набувати здатності вільно спілкуватися у різних комунікативних ситуаціях з повним усвідомленням використаних мовних засобів. Добір цих засобів повинен враховувати професійні та міжособистісні потреби особистості.

Л. С. Козловська зауважує: «Основним завданням такого курсу вважають формування та систематизацію уявлень про термін і терміносистему, знань про функціонування термінів у текстах усної та писемної фахової мови, умінь доречно використати термін, зв'язок з профільними дисциплінами конкретного ВНЗ» [1, с. 302]. Тобто основна орієнтація мовця спрямовується на свідомий добір спеціальної лексики залежно від ситуації.

Пропоновані нами варіанти завдань були апробовані серед студентів нефілологічних напрямів. У процесі їх розробки у першу чергу враховувався той факт, що володіння виключно професійними компетентностями не дає особистості гарантії успішної самореалізації в сучасному європейському просторі. Безумовно, оволодіння професійними знаннями, уміннями і навичками, фаховою термінологією є надзвичайно важливою, але не єдиною умовою кар'єрного зростання.

Тому викладач повинен чітко розуміти обсяг тих професійних компетентностей, яких студент повинен набути неодмінно. І водночас до аудиторії повинна бути донесена думка про необхідність поєднання професійних якостей із загальнолюдськими – толерантного ставлення до поглядів інших осіб, тактовного спілкування з представниками інших культур, звичаїв тощо. Крім того, фахівець повинен усвідомлювати себе частиною суспільства, що, у свою чергу, вимагає знання базового набору риторичних умінь і свідомого їх використання залежно від ситуації.

Важливо розуміти, що компетентнісний підхід передбачає послідовне отримання інтегрованої інформації для підвищення загального і професійного рівня. Ми зважаємо на той факт, що професійне мовлення є специфічним, тому заняття зі студентами проводяться з використанням такого матеріалу, який достатньо повно стосується обраного ними фаху і який дозволяє інтегровано реалізувати сучасний підхід до викладання дисциплін у вищій школі.

На початковому етапі роботи з термінологією студентам варто чітко визначити саму дефініцію терміна, яка вважатиметься основоположною у подальшій роботі, оскільки визначень терміна є понад двадцять.

Ми вважаємо найбільш точним наступне визначення в українському термінознавстві: «У широкому розумінні терміни – це слово або словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, основними ознаками якого є системність, відповідність позначуваному поняттю, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, тобто термінології певної галузі знань, стислість, стилістична нейтральність, точність, висока інформативність» [3, с. 21].

На заняттях з української мови за професійним спрямуванням пропонуємо використовувати систему вправ у двох основних варіантах.

Перший варіант (умовно називаємо його професійним) має на меті сформувати у студентів навички систематичної роботи з фаховою літературою – словниками, довідниками, посібниками. Так формується уявлення про термінологію як систему загалом і

специфіку галузевої термінології. Фактично, закладається базис професійного мовлення. Майбутні фахівці повинні набути стійкої навички усвідомленого вживання термінів, регулярного використання фахової літератури. До вправ цього типу можна зарахувати:

- пошук тлумачення фахових термінів за словниками відповідної галузі науки;
- термінологічний диктант (викладач перераховує ознаки того чи іншого поняття, а студенти визначають і записують відповідний термін);
- укладання галузевого термінологічного словника-мінімуму (як показує досвід, студенти нефілологічних напрямків підготовки не завжди мають навички систематичної роботи з відповідними галузевими словниками);
- читання професійно орієнтованого тексту з подальшим тлумаченням базових термінів;
- завдання тестового характеру.

Щодо професійного мовлення, то варто зауважити, що студенти нефілологічних напрямків підготовки досить часто не можуть чітко окреслити межі понять, позначуваних загальнонауковими термінами типу закон, концепція, система, принцип. Тому нами досить успішно використовується такий вид роботи, як лінгвістична довідка. Теоретичний матеріал про поділ термінів на групи подається викладачем, а ілюстративний добирається слухачами за власним фахом.

Використання таких різнопланових вправ значною мірою підвищує рівень професійного мовлення студентів і сприяє формуванню професійно-термінологічної компетенції.

Другий варіант (умовно називаємо його комунікативним) має на меті сформувати у студентів навички застосування методів аналізу і синтезу та вимагає від них самостійності і креативності.

Тут доречними будуть такі види вправ, які поєднують мовленнєвий, культурологічний та риторичний компоненти. Це, наприклад,

- уведення термінів до текстів різних стилів;
- проведення комунікативних тренінгів, насичених професійною термінологією;
- створення текстів науково-популярного стилю з використанням фахової термінології і орієнтованих на представників іншої культури;
- пояснення значення термінів окремої галузі науки чи техніки і складання з ними зв'язного тексту науково-популярного спрямування.

Збірник наукових статей

Цікавим видом роботи, що дає змогу реалізовувати компетентнісний підхід у навчанні, є так звані етимологічні розвідки – студенти проводять самостійне дослідження появи, походження і розвитку конкретного терміна або загальнонавчального слова. Щоб виконати це завдання, обов'язково повинен бути використаний «Етимологічний словник української мови». Водночас це дасть змогу наочно продемонструвати студентам, що мова – це живий організм, слова і терміни у ній можуть запозичуватися з різних мов, постійно змінюються.

Висновки. Таким чином, мовна особистість майбутнього фахівця у межах компетентнісного підходу повинна формуватися чітко і гармонійно. Професійне становлення спеціаліста є неможливим без отримання комплексу професійних, міжкультурних та комунікативних знань, умінь і навичок. Тільки систематична робота у процесі професійної підготовки дозволить, на нашу думку, сформувати у студентів високий професійно-комунікативний рівень, що в подальшому сприятиме успішному фаховому становленню особистості.

Література

1. Козловська Л. С. Мовний курс у вищій школі – ефективний інструмент сучасної особистісно орієнтованої освіти / Л. С. Козловська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – 2009. – Вип. VIII. – С. 301-304.
2. Курносенко Л. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті [Електронний ресурс] / Л. В. Курносенко // VIII Международная научно-практическая Интернет-конференция «Спецпроект: анализ научных исследований» (30-31 мая 2013 г.) // Режим доступу : http://www.confcontact.com/2013-specproekt/pe3_kurnosenko.htm.
3. Симоненко Л. О. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології / Л. О. Симоненко // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць. – 2007. – Вип. VII. – С. 21-25.
4. Часнікова О. В. Компетентнісний підхід в освіті як основа її реформування [Електронний ресурс] / О. В. Часнікова // Режим доступу : <https://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
5. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В. І. Свистун // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2007. – Т. 71. – С. 3-8.
6. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до формування змісту професійної підготовки майбутніх бакалаврів технічного профілю (на прикладі спеціальності «інженерне матеріалознавство») / В. В. Ягупов, Н. М. Півень // Наукові записки. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 3. – С. 283-287.

Галина Чорновол. Компетентностный подход к формированию языковой личности на занятиях по украинскому языку за профессиональным направлением.

Описано роль компетентностного подхода к формированию личности будущих специалистов; предложено ориентировочные варианты заданий с использованием терминологии на занятиях по украинскому языку за профессиональным направлением для формирования профессиональной языковой личности.

Ключевые слова: компетентностный подход, терминология, украинский язык за профессиональным направлением, языковая личность.

Halyna Chornovol. The competence approach to the linguistic personality forming in the Ukrainian language classes for professional purposes.

The role of the competence approach to the forming of the personality of future specialists is described; the reference variants of tasks for the Ukrainian language classes for professional purposes are proposed for the professional linguistic personality forming.

Keywords: competence approach, terminology, the Ukrainian language for professional purposes, linguistic personality.

Стаття надійшла до редакційної колегії 04.05.2018

Прийнято до друку 07.05.2018

Інформація про автора:

Чорновол Галина Василівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького.